

NRUGOSI NA NKŌWA NNŌCHIAHA N'ŪTŌASUSU IZHI

Jeremiah Anene Nwankwegu

Department of Languages and Linguistics,
Ebonyi State University (EBSU), Abakaliki

jeremiah.nwankwegu@ebsu.edu.ng

Ụmịedemede

Ọrụ a lebara anya na usoro nnọchima n'Izhi-Igbo. Nnọchiaha bụ mkpụrụokwu na-anọchi nkeji mkpọaha ma ọ bụ aha, nke dị oke mkpa n'utoasusu na nka edemede. N'Izhi, e kewara nnọchionye site na ntụ onye, ọnuogu, na ndinorū, nke nwegbadoro ọdịdị na nkesa pụrụ iche ma atulekọta ya na Igbo izugbe. Ihe putara ihe bụ na Izhi enweghi akara nkewa/ngosi abumoke/jenda n'ime atumatụ nnọchiaha ya. Ọrụ a lebakwara anya na ụdiri nnọchiaha dị iche iche, ndị gụnyere nnọchiaha enwe onye, nnọchiaha ajuju, nnọchiaha nnwe, nnọchiaha ngunonū, na nnọchiaha nrumaka. A kōwakwara ọrụ na ọdịdị ha n'Izhi. Ndịiche usoro okwu na agwara mmebe mkpụrụokwu nke nnọchaha Izhi gosiputara ziputara ngwakọ usoro dị na nka asusu Izhi, bụ nke e nwere ike isi na ya ghọta mgbamonwe dị n'asusu Igbo. Nchọpụta ọrụ a na-egosi ka usoro okwu na mmebe mkpụrụokwu si agakọ ọnụ na ka nnọchiaha si arụ ọrụ n'Izhi.

Abstract

This study explores the pronominal system of the Ìzhí dialect, a variant of Igbo. Pronouns, which replace noun phrases or single nouns, are important in both grammar and style. In Ìzhí, personal pronouns are categorized by person, number, and case, with unique forms and distributions compared to Standard Igbo. Notably, Ìzhí lacks gender distinction in personal pronouns. The study also examines impersonal, reflexive, interrogative, possessive, quantifying, and demonstrative pronouns. It highlights their specific usages and forms in Ìzhí. The distinct syntactic and morphological features of Ìzhí pronouns provide insights into the linguistic complexity of this dialect, contributing to the broader understanding of Igbo language variations. The findings underscore the complex interplay between syntax and morphology in pronoun usage within Ìzhí.

Mkpọlite

Nnọchiaha bụ otu n'ime nkeji asusu e nwere n'asusu Igbo. Ọ bụ mkpụrụ okwu e ji anọchi anya ma ọ bụ ọndụ mkpọaha ma ọ bụ aha n'asusu. Mbah na ndi otu ya (2013) kōwara nnọchiaha dika okwu e ji anọchi anya aha. N'utoasusu, nnọchiaha na aha nwere otu ikikere ọndụ na nkesa nime ahiri. Nke a putara na ebe ọ bula aha nwere ike inoro, nnọchiaha nwekwara ike ino na ya. Nnọchiaha anaghi enwe echiche ma ọ bụ nghota nke aka ya; echiche ya na-adabere n'echiche aha ma ọ bụ mkpọaha ọ nọchitere anya ya.

Nnọchiaha na-epe mpe n'onuogu. Ihe kpatara nke a bụ na ọ naghị amuba ma ọ bụ anabata mkpụrụ okwu ọhuru n'otu ya. Ya mere na kemgbe uwa, ọ bụ naanị mkpọaha ole na ole dị n'asusu Igbo ka ọ bụ rue taa. Ọzọ kwa bụ na mkpọaha anaghi anabata nkwaso, dika 'a', 'ahu', dgz. Nke a mere na i nweghi ike ihu okwu ọ bụ ka 'anyị ahụ', ma ọ bụ 'gị a'. Nke dika ka ibe ya bụ na nkōwa aha anaghi esochi nnọchiaha. Ọ bụ ya mere na ahiri ọ bụ ka (1) na (2) adabaghị na utoasusu:

1. *Ha ọcha ka m choro.
2. *Gi ogologo ka ọ na-akpo.

Dika Okorji na Nwankwegu (2010) siri kōwaa, nnọchiaha nwere ọrụ ọ bụ iche iche ha na-arụ n'ahiriokwu. Nnọchiaha na-arụ ọrụ dika uto mkpirisi e si ewebata aha ihe na okwu ma ọ bụ na nkata. E nwekwara ike ọ bụ ya webata ihe anaghi aha ya ma ọ bụ ihe achoghi ikpo aha ya n'okwu. Ọrụ nnọchiaha ọ bụ mkpa n'utoasusu makwa na nka edemede. E ji ya eme ka a ghara ikpo aha ma ọ bụ mkpọaha ugboro ugboro n'ahiri ma n'okwu. Lee ka omumaatu (3) siri daa; were ya tūnyere omumaatu (4):

3. Uche siri na Uche ga-aga Enugu ihu nne uche na umunne uche.

Lee ka e siri kpoo 'uche' ugboro ugboro n'ime ahiri a. Ahiriokwu a atoghi uto n ntị n'ihia ka aha Uche si ada aghara aghara; ma lezie (4):

4. Uche siri na ya ga-aga Enugu ihu nne ya na umunne ya.

N'omuma atụ (4), e ji nnọchiaha dochie ọndụ Uche ka a kpọchara ya nke mbụ, nke mere na ahiriokwu ahụ jiri daa were were na ntị karia (3).

Dịka anyị siri kọwa na mbụ, e nwere ike ịji nnọchiaha nnọchie anya ihe amaghị aha ya ma ọ bụ ihe achoghị ikpọ aha. Mana mgbe nke a mere, o nweghi ihe a ga-asị na ọ na-anọchi. Lee omuma atụ (5):

5. A choghị ihu ụmụaka ebe a.

I lee anya, l ga-ahụ na o nweghi aha ma ọ bụ onye 'a' nọchitara anya ya. Ihe ọ putara bụ na o nweghi mmadụ ma ọ bụ ihe e bu n'obi.

Edemede a hidoro isi na nnọchiaha n'olu Izhi nke Asụsụ Igbo. E nwere otutu nnọchi aha dị iche iche n'asụsụ. A bịa n'Igbo, ndị okammuta edela otutu ihe banyere nnọchiaha. N'edemede ha, ha kewasiri nnọchiaha n'uzo dị iche iche. Ogbalu (1974) kewara nnọchiaha uzo asaa, nke gunyere nnọchionye, nrụaka, mmeronwe, nnọchiaha okwu ike, njuaaju, na nnọchiaha nkowa. Nkewasi Ogbalu adabachaghị na ihe anyị mara banyere nnọchiaha n'asụsụ Igbo. Emenanjo mekwara nkewasi nke ya. O kewakwara ha uzo asa, nke ọ bịa kpokọ n'otu atọ nke hiwere isi n'ọndụ ha n'ahiriokwu: omee, nnara, na nnwe.

N'ime ihe ndị ederela banyere isi okwu a, o nweghi nke lebara anya n'olu Izhi. Dịka anyị ma, olu Igbo dị n'iche n'iche, dika o si gbasata utoasusu. Ihe oru a chorọ ime bụ nrugosi nnọchiaha ma tulekwa ka nnọchiaha si akpa agwa n'utoasusu olu Izhi. Mbunuche oru a bụ ikowa nkenudi nnọchiaha di n'Izhi makwa ka ha si aru oru n'ime ahiriokwu.

Nnọchiaha n'Izhi

Nnọchiaha n'olu Izhi yiri nnọchiaha ndi di n'asusu Igbo Izugbe n'ebe odi ukwu. Ka o sina di, e nwegasiri ufodu ebe digasi aṅaa nnọchiaha Izhi siri dacha na nke Igbo Izugbe - n'udi, oru, na agwa ha n'utoasusu. Na mbu, anyi ga-arugosiputa nnọchiaha di n'Izhi, e mesie anyi akowa ha n'otu n'otu.

- i. Nnọchionye
- ii. Nnọchi mpesin/enwe onye
- iii. (Nnọchiaha) Mmeronwe/mmerita
- iv. Nnọchiaha (njuma)ajuju
- v. Nnọchiaha nnwe
- vi. Nnọchiaha ngunonu
- vii. Nnọchiaha nrumaka

Nnọchionye n'Izhi

Nnọchionye bu udi nnọchi aha e ji anochi anya onye ma ọ bu ndi a ma ama (Mbah na Mbah, 2014). Iji kowa ya n'udi ozọ, nnọchionye bu udi nnọchiaha nke na-akwu n'ondu onye (gunyekwara okwu n'onweya) ma ọ bu ndi a kotara aha ya/ha ma ọ bu kwesi ikpo aha ya/ha n'okwu. Ya bu, mgbe e webatara nnọchionye n'okwu, okwu na onu mara onye ma ọ bu ndi ọ na-arutu aka. O bu nke a mere na a naghị eji ya ebido nkata (Mbah na Mbah, 2014). Omumaatu (6) gosiputara nkowa a n'Igbo Izugbe:

6. Udoka biara be anyi ikpesara nna anyi ukwu maka gi. O sirị na i hapuru ewu gi o bata n'ubi ya tariko ihe nile o korọ ebe ahụ.

Mkpuruokwu niile ndi a kara ihe n'okpuru ha bugbado nnọchionye. Ha gunyere anyi, gi, o, i, gi, o, ya, na o. Ufodu n'ime nnọchionye ndi a na-anochita anya onu (gi, i, gi). 'Anyi' nwere ike gunye okwu ya na onu ma ọ bu onu ya na onye/ndi ozọ ha na okwu nwekoritara otu nna ukwu. E nwekwara nnọchionye ndi ozọ na-anochi anya isi ububo (onye a na-ekwu maka ya – Udoka). Ha gunyere o, ya, na o. Ihe ozọ akporo aha n'okwu a bu 'ewu'. Ozigbo akpochara ya, e jiri 'o' nnọchie anya ya na nkeji ahiri nke na eso ya. Ihe i ga-ama bu na nnọchionye abughi so mmadu ka ọ na-anochi anya ya. Dika I na-ahu, e jikwa 'o' nochita anya 'ewu'. Ihe e ji akpo ya nnọchionye bu na o nwere agwara mmadu, tinyekwara na e ji ya egosiputa utoasusu pesin.

E nwere uzo ntu anọ e ji akowa nnọchionye. Ha gunyere ntu onye (pesin), ntu ogu (nomba), ntu ndinoru (kesi), na ntu mbumoke (jenda). Mbumoke adghi ire n'asusu Igbo. Na nsone nkowa Mbah na Mbah (2014,

p. 32), anyị gosiputara ọnọdụ a n'Izhi site na eserese:

Eserese 1: Nkọwa Nnọchionye n'Olu Ìzhí site na Ntụ Onye/Person

		Ọgụ	
Nnọchi	pesin	mkpọolu	ụbara
Okwu	(onye) mbụ	M	anyị
Ọnụ	(onye) abụọ	i/ñu	Unu
Isi ụbụbọ	(onye) atọ	O/ọ	Ha

Site n'eserese a, a bia na ntụ onye, anyị ga-ahụ na okwu bu onye mbụ; ọnụ bu onye abụọ; ebe onye a na-ekwu maka ya (isi ụbụbọ) bu onye atọ.

Eserese 2: Odidi na Ọrụ Nnọchionye n'Olu Ìzhí

	Onye/pesin mbụ		Onye/pesin nke abụọ		Onye/pesin nke atọ	
	Mkpọolu	Ụbara	Mkpọolu	Ụbara	Mkpọolu	Ụbara
Omee	m/mụ	anyị	i/i/gu	Unu	o/ọ	ephẹ
Nnara	m/mụ	anyị	ngu	Unu	ya/iya	phẹ
Nnwe	m/mụ	anyị	ngu	Unu	iya	phẹ

Eserese abụọ (2) gosiputara odidi, ọrụ, na ọnọdụ nnọchionye n'Izhi.

Njirimara na Agwa Nnọchionye n'Usoro Okwu Ìzhí

Nnọchi onye-mbụ

Nnọchi onye-mbụ dị na mkpọolu dịkwa n'ụbara. Nnọchionye mkpọolu n'Izhi nwere odidi abụọ: m/mụ.

7.

a	Omee	M chọrụ okpoga	b)	Anyi chọrụ okpoga
b	Nnara	Nu m okpoga	b)	Nu anyi okpoga
c	Nnwe	Okpoga m	b)	Okpoga anyi

Nnọchi onye-mbụ n'Izhi nwere naanị otu ọnọdụ n'ahiriokwu – n'isi mbido, ebe ngwaa ga na-eso ya. O nwekataghị ka nnọchi onye-mbụ n'azụ ngwaa, dika o si dị na Igbo Izugbe (dika na Achoro **m** ego ma ọ bu Aga **m** agwa ya okwu).

Nnọchionye-abụọ

Nnọchionye nke abụọ n'olu Ìzhí nwere odidi **i/i/gu** maka mkpọolu na **unu** maka ụbara. Lee ka ha si arụ ọrụ n'ime ahiriokwu:

8. **I** dụ ree (I dị mma)

9. Unu dụ ree (Unu dị mma)

Ọnọdụ 'i' na 'i' abughị ihe e ji aka ike eme; ha nwere usoro ha na-agbaso. Ha abụọ nọ n'ọnọdụ nnọnammeju. Iwu na-achikwa ọnọdụ nnọnammeju ha bu ndakorita ụdaume - ụdiri ụdaume di na ngwaa ha na-eso. Ọ bụrụ na ụdaume di na ngwaa nke n'ime ha na-eso bu mkponihu ukwu ire (MUI, nke akporo +ATR na Bekee) ọ bu 'i' ga-aga; mana ọ bụrụ na ọ bughị MUI, ọ bu 'i' ga-aga.

A bịa na ‘**gụ**’, ọ dị mkpa ikowa na ọ bụ ụdị ‘**i**’ na ‘**ị**’ mana ọ na-abata naanị n’**onodu**/ebe ọ nọ na njikọ ya na aha ma ọ bụ **nnochiahia** ọzọ. Lee **omumaatu**:

10. **Gụ** le nkuta bu (Gị na nkita bi); ọ bughị ***ị** le nkuta bu.

11. **Gụ** le phe (Gị na ha); ọ bughị ***ị** le phe.

Nnara **nnochionye** abụọ nwere **odidi** abụọ: **ngụ** maka **mkpọolu** na **unu** maka **ubara**.

12. a) Mụ a nū **ngụ** okpoga (M ga-enye gi ego/Aga m enye gi ego)

b). Mụ a nū **unu** okpoga (M ga-enye unu ego/Aga m enye unu ego)

Marakwa na ‘a’ na eso ‘**mụ**’ n’**ahiriokwu** (12a) na (12b) bụ **enyemaka** ngwaa.

Nnochionye ọzọ na-akpa agwa ka nke a bụ **nnochionye** nnwe. Nnochionye-nnwe nke abụọ na-ewe **odidi** **ngụ** ebe **ubara** ya na-ewe **unu**.

13. a). Ọwa bụ ọrụ **ngụ** (Nke a bụ ọrụ gi)

b). Ọwa bụ ọrụ **unu** (Nke a bụ ọrụ unu)

Nnochionye-atọ (O/Q na phe/ephe)

Mgbe **nnochionye-atọ** na-arụ ọrụ **dika omee**, lee ka ha si akpa agwa:

14. a). **Q** byarù ùnyaphù (Mkpọolu)

b). **Èphẹ** byàrù (Ubara)

Nnara **nnochionye-atọ** nwere ụdị abụọ - **iya** na **phe**. Lee **anya** n’**omumaatu** (15):

15. a). Nụ **iya** okpoga

b). Nụ **phe** okpoga

Onodu na ọrụ **èphẹ** na **phẹ** na **odidi** ha **dika omee** na **nnara** bụ nke **hidoro isi** na **nnonammeju** (complementary distribution) n’**Izhi**. Agbanyeghi na **ufodu oge**, a na-ekwu okwu **osiso**, e nwere ike hapu ikpọputa ‘e-’dị na mbido ‘ephe’, mee ya ọ daa ka ‘phe’, ọ dị mkpa ime ka o doo **anya** na ‘phe’na ‘ephe’ **anoghi** na **onodu nnonabari** (free variation). **Èphẹ** enweghi ike **inoro** na **onodu nnara**. Q bụ **ida iwu** a **kpatara** **adizighi** **adizi** nke **ahiriokwu** a:

16. *lèe **èphẹ** enya

look they eyes

look at they

Q **burugodiri** na **èphẹ** na **phẹ** nwere ike **inoro** n’**onodu ibe** ya, ọ dị mkpa **ighota** na, **dika Mbah** (2006: 28) siri kowa, **mgbe** **nnochiahia** **dị** n’**oru** n’**onodu omee** **nakwa** n’**onodu nnara** na **agbanweghi** **odidi** ya, ọ **putaghi** na ha **abụọ** bụ **otu** – ha **abụọ** **dị** **iche** n’**ezie**.

Otu **nkowa** **anyi** **nyere** **gbasara** **èphẹ** na **phẹ** **dikwa** **ire** na ebe ‘**ya**’ na ‘**iya**’ **nọ** n’**onodu** ọrụ ha **dika** **nnara** na **nnwe**. Lee **omumaatu**:

17. Chileke yeru **iya** eke

18. Ọ nūrū **iya** ndzū

[Iya bu 'ya' n'Igbo Izugbe]

Iya anaghị anọ na ọnọdụ omee. E nwekwara ọdịdị ya ọzọ bu 'eye' nke na-arụ mgbe 'ya'/'iya' batara n'ọnọdụ mwube njiko náhịrị n'ụ ajujụ. Lee ọmụmaatụ:

19. **Eye** le **onye** byaru? (Ya na onye biara?)

E nwere ike ịsa ajujụ a dika na (20):

20. **Eye** le Mbam (Ya na Mbam)

Tupu e webata 'eye' n'ahiri, obinonwe (antecedent) ya ga-aburiri nke akporola aha na nkebi ahiri bu ụzọ ma ọ bu akpọ ya di ka isi ụbụbọ (topic).

Nnọchi enwe onye/Nnọchi mpesin

Nnọchi enwe onye/Nnọchi mpesin bu nnọchiaha e ji anọchi anya onye akpotabeghi aha ya n'okwu, ma ọ bu onye okwu amaghị. Ya bu na dika Anyanwu (2007: 205) siri kọwa, nnọchi mpesin anaghị enwe nrugaka kpom kwem. A na-ewebata ya n'okwu mgbe achoghi ka a kpoo mmadu aha ma ọ bu mgbe a maghi kpom kwem onye a na-ekwu maka ya.

N'olu Izhi, e nwere otu nnọchiaha mpesin nke bu a-/e-. Mkpuru ụda abuo ndi a bu otu ihe. Ha no n'ọnọdụ nnanammeju. Ebe 'a' ga-arụ ọrụ, 'e' e nweghi ike iru ọrụ na ya. Iwu na-achikwa ebe nke n'ime ha abuo ga-anọ bu iwu ndakorita ndaume. Lee ọmụmaatụ

21. A kuru anyi eka

22. E meru anyi ree

Dika anyi na-ahu n'omumaaatu (21) na (22), onweghi onye a ma ama nke **a-** ma ọ bu **e-** na-anochita anya ya

Ihe di mkpa irutu aka bu na nnọchi mpesin na-arụ ọrụ naani dika omee. Onweghi ndiche di n'etiti nnọchi mpesin Izhi na nke Igbo Izugbe.

Nnọchiaha Mmeronwe na Nnọchiaha Mmerita n'Izhi

Nnọchiaha mmeronwe bu nnọchiaha nrutuaka ya bu otu onye/ihe. Nke putara na mgbe nnochaha mmeronwe no n'ahiriokwu dika nnara, nrutuaka ya ga-abukwa omee. Ya bu na omee na nnara bu ofu. Mbah na ndi ozo (2013, p. 139) kowara nnochi aha mmeronwe di ka "nnochi aha mere ihe lara azu metuta ya.

N'asusu Igbo, a na-ehiwe nnọchiaha mmeronwe site na ndoko 'onwe' na nnọchiaha. Iji maa atu, **onwe** m, **onwe** unu, dgz. Etu a kwa ka o si di n'Izhi.

N'Izhi, anyi nwere **onwo m/mu** (myself), **onwo ngu** (yourself), **onwo phe** (themselves); **onwo anyi** (ourselves), **onwo iya** (him/her/itself), **onwo unu** (yourselves). Lee omumaaatu ha:

23. (a) Mu eleta **onwo** m enya (Ana m eleta onwe m anya)

(b) Unu eleta **onwo unu** enya (Unu na eleta onwe unu anya)

24. I maru **onwo ngu** (I mara onwe gi)

Nnọchiaha mmeronwe ndi a nile nwegbadoro mkpoolu na ubara. Mmeronwe ga-anoriri na ndanusoro ya na obinonwe (antecedent) o na arutu aka. Ya bu, o buru na obinonwe di n'ubara, mmeronwe na arutu ya aka ga-adiriri na ubara; o burukwanu na obinonwe di na mkpoolu, mmeronwe ga-adikwa na mkpoolu.

Nnọchiaha mmeronwe ubara niile na arukwa ọrụ di ka nnọchiaha mmerita. Nnọchiaha mmerita bu nnọchiaha nke na-egosi memmegwara. O bu nke a mere o ji adi n'ubara, n'ih na a ga-enweriri ihe/mmadu abuo na-emerita onwe ha ihe. Otutu mgbe, nnọchiaha mmerita na eweta mgbagwo echiche. Iji maa atu, 'onwe unu' nwere ike ibu mmereonwe ma ọ bu mmerita.

25. Yeru **onwo unu** eka (Nyere onwe unu aka)
Odi ụzọ atọ e nwere ike isi nghọta okwu a (25):

- a. Onye ọ bụla nyere onwe ya aka
- b. Nyere m aka ka m nyegwara gi aka; ya bụ, I nyere m aka, m enyere gi aka
- c. Nyeritanu ibe unu aka. Ya bu, nyere ibe gi aka, ka onye ọzọ nyere gi.

Mputara nke mbu (a) bu mmereonwe, ebe (b) na (c) bu mmerita.

Nnọchi (Njụm) Ajuju

Nnọchi ajuju bu nnọchiaha e ji anọchi mkpuru okwu a na-aju ajuju maka ya.

N'Izhi, anyi rogosiputara nnọchi ajuju ndi a: **Ole** (which/how many)? **Awe** (where)? **Onye** (who)? **Gunu** (what)?

26. **Ole** be i choru?

- (a) Ole ka i chorọ?
- (b) Kedụ nke i chorọ?

Ihe ga-egosi ndiche na mputara (26) bu onodu ebe a noro kwuo okwu ma o bu ihe a na-ekwu maka ya.

27. **Awe** be i no? (Ebee ka i no?)

28. **Onye** bu ono

29. **Gunu** bu ono?

Nnọchiaha Ngunonu

Nnọchiaha ngunonu bu nke na ekwu maka nchikota onuogu. Nnọchiaha ngunonu e nwere n'Izhi gunyere: **Uphodu** (some) **Onyemonye** (everybody) **iphemiphe** (everything) '**ekameka**' (everywhere) **imirikiti** (many) **Igwerigwe** (many). Mkpuru okwu ndi a nwekwara ike inoko ya na mkpoha, ebe o ga na-arụ oru dika nkwuso nruaka, dika na Igwerigwe nemadzu. Nke abughi nnọchiaha. Okwu ndi a ga-abu nnọchi aha naani mgbe ha kwuru onwe ha na onodu aha.

29. (a) **Uphodu** byaru (Ufodu biara)
(b) **Onyemonye** byaru
(c) **Ekameka** jiru ejiji (Ebe niile juru eju)
(d) **imirikiti/igwerigwe** byaru

Nnọchiaha nrumaka

Nnọchiaha nrumaka bu udiri nrumaka na-akwu n'onwe ya, na-enweghi aha o kwuso ma o bu nke kwusoro ya. Ha na-adị ka nkwuso-nrumaka maka na ha na-arugosi ihe na mbara ma o bu na oge. So ihe di iche n'etiti nnọchiaha nrumaka na nkwuso-nrumaka bu na nnọchiaha nrumaka na-anochita anya mkpoha ebe nkwuso-nrumaka na-anokota onu ya na aha o na-arụ aka.

E nwere nnọchiaha nrumaka ato n'Izhi. Ha gunyere: **Owa**, **Ono** na **Ozo**

30. **Owa** du ree (Nke a di mma)

31. **Ono** du ree (Nke ahụ di mma)

32. **Ozo** ka ree (Ozo ka mma)

Nchikota

Nnọchiaha bu oke ibu oru n'utoasusu. Edemedede a lebara anya na atumatu nnọchiaha n'Izhi. Anyi gbara mboro rugosi nnọchiaha di n'olu Izhi ma kowakwa nkewasi ha n'utoasusu.

Oru a rugosiputara udi nnọchiaha asaa n'Izhi. E wezuga ndiche n'uda ma na uzọ ebe ole na

ole ndị ọzọ, nnọchiaha Izhi enweghi oke ndịiche ma atulekọta ya na Igbo izugbe. Nke a gosiri n'Izhi bụ olu Igbo n'ezie. Ka o sina dị, ebe ndịiche ole na ole anyị hụrụ mekwara ka anyi mara na asụsụ dị ka enyi – otu onye anaghị ebuli ma ọ bụ kọwatacha ihe ọhụrụ na ya.

Anyị gbara mbọ imezu mbunuche ọrụ a, mana onwere ihe anyi hugasiri nke okere ọrụ a erutaghị. Anyị na akpọku ndị nchọcha nwere mmasi na isi okwu a ka ha leba anya n'ebe anyị emetughị aka, dika nnọchiaha okwu ike, nnọchiaha na ewumewu njiko, ma ọtụtụ ndị ọzọ.

Edensibia

Anyanwu, O. (2007). "Igbo Syntax." In Yusuf, O. (ed) Basic Linguistics for Nigerian Languages Teachers. Aba: NINLAN

Emenanjo, E. N. (1978). Elements of Modern Igbo Grammar. Ibadan: University Press.

Mbah B. M. na E. Mbah (2014). Atụtụ Amụmamụ Asụsụ. Nsukka: UNN Press.

Mbah na ndị ọzọ (2013). Igbo Adj: Igb-English; English-Igbo Dictionary of Linguistics and Literary Terms. Nsukka: UNN Press

Mbah, B. M. (2006). GB Syntax: Theory and Application to Igbo, Enugu: Association of Nigerian Authors.

Ogbalu, F. C. (1974). School Certificate/G.C.E. Igbo. Lagos: Thomas Nelson.

Okorji, R. I. & Nwankwegu, J. A. (2010) A Descriptive Syntax of Igbo Pronoun (Insight from Izhi Dialect). Journal of Languages and Linguistic. Vol 1: 1. 30-52.